

رابطه بین هوش هیجانی معلمان و رفتار دانش آموزان در کلاس درس

زهره قاسم پور^{1*}، آرزو سادات حاجی وثوق²، محمد رضا ایرانی بیلندی³

1. استادیار دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بیرجند، ایران

Email: z.ghasempor@gmail.com

2. استادیار دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

Email: n_vosoogh@yahoo.com

3. دانشجویی کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد الکترونیک، ابراهیم

MDOI-02-2026.0436
MNR-450-2-FC05DB

چکیده

در دنیای امروز، نقش مؤلفه های روان شناختی معلمان در بهبود فرایندهای یاددهی-یادگیری بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته است. لذا هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه بین هوش هیجانی معلمان و رفتار دانش آموزان در کلاس درس بود. این پژوهش از نوع توصیفی-همبستگی است که جامعه آماری آن را کلیه معلمان و دانش آموزان دوره دوم ابتدایی شهر گناباد به تعداد 164 نفر در مدارس پسرانه در سال تحصیلی 1403-1404 تشکیل دادند. برای تعیین حجم نمونه به روش نمونه گیری تصادفی ساده و با استفاده از جدول کرجسی و مورگان حجم نمونه برابر با 114 نفر تعیین گردید. سپس داده ها با استفاده از پرسشنامه هوش هیجانی برادبری و گریوز (۲۰۰۴) و رفتار دانش آموزان راتر (1967) گردآوری شد. در انتها داده ها با استفاده از نرم افزار SPSS با آزمون همبستگی اسپیرمن و رگرسیون تجزیه و تحلیل شدند. یافته ها نشان داد بین هوش هیجانی معلمان و رفتار دانش آموزان رابطه مثبت و معناداری وجود دارد ($r=0/596$ ، $P<0/05$). نتایج این پژوهش حاکی از آن است که ارتقاء هوش هیجانی در معلمان می تواند عاملی کلیدی در بهبود رفتار، تعاملات مثبت و فضای روانی مطلوب تر در کلاس های درس باشد. بر این اساس، طراحی و اجرای دوره های توانمندسازی هیجانی برای معلمان، به ویژه در حوزه های خودآگاهی و مدیریت روابط، توصیه می شود.

کلید واژه: هوش هیجانی، رفتار دانش آموزان، معلمان، کلاس درس.

1- مقدمه

از مهمترین عواملی که در آموزش پرورش نقش کلیدی دارند دانش‌آموزان هستند. موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان، یکی از شاخص‌های مهم در ارزیابی نظام‌های آموزشی بوده و تمام کوشش‌ها و کوشش‌های این نظام، در واقع برای پوشاندن جامه عمل به این امر است. به عبارتی، جامعه و بطور ویژه نظام‌های آموزشی، نسبت به سرنوشت فرد، رشد و تکامل موفقیت‌آمیز وی و جایگاه او در جامعه، علاقه‌مند و نگران بوده و انتظار دارند فرد در جوانب گوناگون اعم از ابعاد شناختی و کسب مهارت و توانایی و نیز در ابعاد شخصیتی، عاطفی و رفتاری آنچنان که باید پیشرفت و تعالی یابد (رفیعی، رئیس‌ون، محمدی، 1401). لذا توجه به دانش‌آموزان در جامعه از لحاظ آموزشی و تربیتی، باروری و شکوفایی هرچه بیشتر نظام آموزشی و تربیتی جامعه را موجب می‌گردد. از این رو، آماده کردن دانش‌آموزان برای دنیای فعلی و چالش‌های آن باید مورد توجه برنامه‌ریزان درسی مدارس قرار گیرد؛ چرا که رفتار دانش‌آموزان¹ در کلاس یک عامل حیاتی تأثیرگذار بر نتایج آموزشی است (پارسا، 1402). رفتار دانش‌آموزان در کلاس درس به مجموعه‌ای از واکنش‌ها و تعاملات آنها با یکدیگر و معلم اشاره دارد (محمدزاده، 1402). این رفتارها می‌توانند تحت تأثیر عوامل مختلفی قرار بگیرند و به دسته‌های مختلفی تقسیم شوند که این دسته‌بندی به معلمان کمک می‌کند تا روش‌های تدریس و مدیریت کلاس را بهینه‌سازی کنند (جهانیده، پورمند و پرکی، 1402). با این وجود دسته‌بندی رفتار دانش‌آموزان در کلاس درس عبارتند از: الف) رفتارهای ناسازگارانه شامل (اختلال بیش‌فعالی و کمبود توجه؛ اختلال لجبازی و نافرمانی؛ اختلال سلوک)؛ ب) دسته‌بندی بر اساس پیشرفت تحصیلی شامل (دانش‌آموزان ضعیف؛ دانش‌آموزان متوسط؛ دانش‌آموزان باهوش و زرنگ)؛ ج) دسته‌بندی بر اساس اهداف آموزشی و رفتارهای عاطفی شامل (آمادگی؛ واکنش؛ ارزش‌گذاری؛ سازمان‌دهی؛ درونی شدن ارزش‌ها)؛ د) دسته‌بندی بر اساس مشکلات رفتاری شامل (نیازهای فردی و اجتماعی؛ عدم بلوغ فکری؛ شرایط خانوادگی؛ فشارهای اجتماعی و فرهنگی) (آقا زاده، 1394).

با این تفاسیر می‌توان بیان داشت یکی از عوامل مؤثر بر رفتار دانش‌آموزان در کلاس درس شرایط معلم و محیط کلاس درس است؛ چرا که نحوه مدیریت کلاس توسط معلم تأثیر زیادی بر رفتار دانش‌آموزان دارد و یک محیط کلاسی مثبت می‌تواند به کاهش مشکلات رفتاری در دانش‌آموزان کمک کند (احمدی و همکاران، 1403). در این راستا یکی از عواملی که می‌تواند تأثیر قابل توجهی بر رفتار و عملکرد دانش‌آموزان در کلاس درس داشته باشد هوش هیجانی² معلمان است (گواکسینان و همکاران، 2024). بار-آن (2006) هوش هیجانی را مجموعه‌ای از مهارت‌ها، توانایی‌ها و تسهیل‌کننده‌های عاطفی و اجتماعی مرتبط با هم تعریف می‌کند که تعیین می‌کند تا چه حد مؤثر است (شاور³، 2021). لذا این مفهوم به توانایی معلمان در شناسایی، درک و مدیریت احساسات خود و دیگران اشاره دارد و می‌تواند به شکل‌گیری محیط یادگیری مثبت کمک کند. هوش هیجانی معلمان به طور قابل توجهی بر روابط، رفتار و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان تأثیر می‌گذارد. به گونه‌ای که هوش هیجانی بالا در معلمان درک و بازخورد بهتر را تقویت می‌کند و منجر به بهبود مشارکت دانش‌آموزان و نتایج رفتاری مثبت در محیط‌های آموزشی می‌شود (آروموگام⁴، 2023). نتایج پژوهش زولکیفلی و همکاران⁵ (2023) نشان داد که همبستگی مطلوب بین هوش هیجانی و پیامدهای یادگیری دانش‌آموزان وجود دارد. یافته‌های مطالعه حاجی حیدری و همکاران (1395) نشان داد معلمان با هوش هیجانی بالا معمولاً توانایی بیشتری در مدیریت رفتارهای دانش‌آموزان دارند و می‌توانند محیط یادگیری مثبت‌تری ایجاد کنند. همچنین تحقیقات نشان می‌دهد که معلمان با هوش هیجانی بالا پویایی بهتر کلاس را تقویت می‌کنند، مشارکت دانش‌آموزان را افزایش می‌دهند و تجربیات یادگیری کلی را بهبود می‌بخشند (فیصل⁶ و همکاران، 2024).

1 Student behavior

2 Emotional intelligence

3 Shaw

4 Arumugam

5 Zulkifli et all

6 Faizal

این تأثیر در محیط های مختلف آموزشی مشهود است و اهمیت شایستگی های عاطفی در تدریس را برجسته می کند. با این وجود هوش هیجانی معلمان به طور قابل توجهی بر رفتار دانش آموزان تأثیر گذار بوده و پاسخگویی هیجانی، همدلی و تعامل اجتماعی آنها را افزایش می دهد؛ چرا که توانایی معلم در مدیریت احساسات، یک محیط یادگیری حمایتی را تقویت می کند، رشد ذهنی دانش آموزان و اجتماعی شدن موفق را در زمینه آموزشی نیز تقویت می کند (پروکودینا¹ و همکاران، 2023). به طور کلی، هوش هیجانی معلم نقش حیاتی در شکل دهی رفتارهای مثبت دانش آموزان در کلاس درس به همراه داشته؛ که تقویت این مهارت ها در معلمان می تواند به بهبود کیفیت آموزش و تجربه یادگیری دانش آموزان منجر شود. بر این اساس پژوهش ها نشان می دهد که معلمان با هوش هیجانی قوی، بهترین راحل ها را برای مواجهه با چالش ها در کلاس درس پیدا می کنند و می توانند به طور مؤثری با احساسات دانش آموزان تعامل داشته باشند. این تعامل مثبت می تواند منجر به ایجاد یک محیط یادگیری پشتیبان و مثبت شود که در نهایت پیشرفت تحصیلی دانش آموزان و رفتارهای کلاسی دانش آموزان را تسریع کند. پس با توجه به اهمیت هوش هیجانی در فرآیند یاددهی-یادگیری، لازم است که برنامه های آموزشی برای تقویت این مهارت ها در معلمان طراحی شود که این امر نه تنها به نفع معلمان خواهد بود، بلکه تأثیر مثبتی بر رفتار دانش آموزان نیز خواهد داشت. حال با توجه به مطالبی که بیان شد، این پژوهش به دنبال دستیابی به این سؤال است که آیا بین هوش هیجانی معلم و رفتار دانش آموزان در کلاس درس رابطه وجود دارد؟

2- اهمیت و ضرورت پژوهش

پژوهش در مورد هوش هیجانی معلمان و تأثیر آن بر رفتار و عملکرد دانش آموزان اهمیت ویژه ای دارد. این موضوع به دلیل نقش کلیدی معلمان در فرآیند یادگیری و توسعه اجتماعی دانش آموزان، به عنوان یکی از عوامل مؤثر در موفقیت تحصیلی و روانی آنان شناخته می شود چراکه هوش هیجانی به توانایی شناسایی، درک و مدیریت احساسات خود و دیگران اشاره دارد. تحقیقات نشان داده اند که معلمان با هوش هیجانی بالا می توانند: الف) مدیریت کلاس را بهبود بخشند؛ معلمان با هوش هیجانی بالا، قادر به ایجاد محیط یادگیری مثبت و حمایتی هستند که موجب افزایش انگیزه و مشارکت دانش آموزان می شود (ملکی قنبرجه و همکاران، 1402) ب) تأثیر مثبتی بر عملکرد تحصیلی دانش آموزان داشته باشند؛ نتایج پژوهش ها نشان می دهند که دانش آموزانی که تحت آموزش معلمان با هوش هیجانی بالا قرار دارند، عملکرد تحصیلی بهتری دارند (عبدالله پور، 1402). ج) تقویت خلاقیت و یادگیری: هوش هیجانی معلمان می تواند بر خلاقیت و توانایی یادگیری دانش آموزان تأثیرگذار باشد، زیرا این معلمان قادرند نیازهای عاطفی دانش آموزان را بهتر درک کنند (سعیدی راد و همکاران، 1391).

در این راستا در بحث ضرورت پژوهش می توان بیان داشت پژوهش در مورد هوش هیجانی معلمان می تواند به توسعه استراتژی های آموزشی مؤثرتر کمک کند. این استراتژی ها شامل تکنیک هایی برای تقویت هوش هیجانی در خود معلمان و همچنین در دانش آموزان است. همچنین با شناخت بهتر از تأثیرات عاطفی بر یادگیری، می توان برنامه های آموزشی را به گونه ای طراحی کرد که به نیازهای عاطفی دانش آموزان پاسخ داده و رفتار مثبت از آن اشاعه شود. فلذا به طور کلی، پژوهش در زمینه هوش هیجانی معلمان نه تنها به فهم بهتر از فرآیندهای یادگیری کمک می کند، بلکه می تواند منجر به ارتقای کیفیت آموزش و پرورش در مدارس و بهبود رفتار دانش آموزان شود. پس اجرای پژوهش حاضر از دو جنبه نظری و کاربردی نیز دارای اهمیت است. از جنبه نظری پژوهش حاضر می تواند نقص و کمبودی را که در زمینه رابطه بین هوش هیجانی معلمان و رفتار دانش آموزان در کلاس درس حداقل در محدوده این پژوهش وجود دارد تا حدودی مرتفع سازد و با توجه به این که نتیجه هر تحقیق راهگشای تحقیقات آینده است، امید می رود که یافته های این تحقیق نیز بتواند در این راستا مثر ثمر باشد. به لحاظ کاربردی نیز مهم ترین فایده این پژوهش این است که با توجه به پیامدهای هوش هیجانی در معلمان از یک سو و رفتار دانش آموزان از سوی دیگر، با کاربردی مناسب و دقیق سعی در بهبود این پیامدها در معلمان داشته باشیم؛ لذا نتایج حاصل از این پژوهش می تواند مورد استفاده مشاوران، مدیران و مسئولین سازمانهای ذی ربط قرار گیرد تا از این طریق بتوانند برنامه های لازم را برای

پایه سازی بستر هوش هیجانی معلم و تاثیر آن بر رفتار دانش آموزان طراحی و نیز در راستای بهبود این مسائل به کارگیری کنند.

پس اجرای پژوهش حاضر از دو جنبه نظری و کاربردی نیز دارای اهمیت است. از جنبه نظری پژوهش حاضر می تواند نقص و کمبودی را که در ارتباط بین هوش هیجانی معلمان و رفتار دانش آموزان در کلاس درس حداقل در محدوده این پژوهش وجود دارد تا حدودی مرتفع سازد و با توجه به این که نتیجه هر تحقیق راهگشای تحقیقات آینده است، امید می رود که یافته های این تحقیق نیز بتواند در این راستا مثر ثمر باشد. به لحاظ کاربردی نیز مهم ترین فایده این پژوهش این است که با توجه به پیامدهای هوش هیجانی، می توان گفت که هوش هیجانی بالا، تأثیرات مثبتی بر زندگی فردی و اجتماعی، از جمله روابط، موفقیت شغلی و تحصیلی، و همچنین سلامت روان دارد. در مقابل، هوش هیجانی پایین می تواند منجر به مشکلاتی در روابط، کاهش عملکرد در محیط کار و تحصیل، و حتی آسیب های روانی شود. لذا نتایج حاصل از این پژوهش می تواند مورد استفاده مشاوران، مدیران و مسئولین سازمان های ذی ربط قرار گیرد تا از این طریق بتوانند برنامه های لازم را برای ارتقاء هوش هیجانی در معلمان و رفتار دانش آموزان در کلاس طراحی و نیز در راستای بهبود این مسائل به کارگیری کنند.

3- روش پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف یک پژوهش کاربردی و از نظر روش پژوهش، توصیفی از نوع همبستگی است. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه معلمان مقطع ابتدایی (زن و مرد) شاغل در مدارس پسرانه شهر گناباد در سال تحصیلی ۱۴۰۴-۱۴۰۳ می باشد. بر اساس آمار اخذ شده از اداره آموزش و پرورش، تعداد کل معلمان واجد شرایط در این مقطع و ناحیه برابر با ۱۶۴ نفر بوده است. برای تعیین حجم نمونه، از جدول کرجسی و مورگان استفاده شد. بر این اساس، با توجه به حجم جامعه ۱۶۴ نفر، حداقل حجم نمونه لازم برای رسیدن به سطح اطمینان ۹۵ درصد و خطای مجاز ۵ درصد برابر با ۱۱۴ نفر تعیین گردید. نمونه گیری از میان معلمان به روش نمونه گیری تصادفی ساده انجام گرفت. به منظور بررسی رابطه میان هوش هیجانی معلمان و رفتار دانش آموزان، از هر معلم شرکت کننده، دو دانش آموز پسر از کلاس او نیز به صورت تصادفی ساده انتخاب شد. بدین ترتیب، تعداد ۲۲۸ نفر دانش آموز پسر در مقطع ابتدایی نیز به عنوان زیرنمونه دانش آموزی وارد پژوهش شدند. ابزارهای استفاده شده در این پژوهش شامل پرسشنامه هوش هیجانی برادبری و گریوز (۲۰۰۴) و پرسشنامه رفتار دانش آموزان راتر (۱۹۶۷) استفاده شده است.

الف) پرسشنامه هوش هیجانی برادبری و گریوز (۲۰۰۴)

آزمون هوش هیجانی توسط برادبری و گریوز (۲۰۰۴) ساخته شده است و توسط گنجی (۱۳۸۴) ترجمه و اعتباریابی شده است. این پرسشنامه و آزمون شامل ۲۸ ماده است که بر اساس مقیاس ۶ درجه ای لیکرت نمره گذاری می شود، و چهار مولفه خودآگاهی، خود مدیریت، آگاهی اجتماعی و مدیریت رابطه را می سنجد و یک نمره کلی هوش هیجانی نیز به دست می دهد. نمره بالاتر از ۸۰ نشان دهنده هوش هیجانی بالا و نمره پایین تر از ۶۰ نشان دهنده هوش هیجانی پایین است. برای تعیین روایی، این آزمون به همراه آزمون هوش هیجانی بار- ان در یک گروه ۹۷ نفری اجرا شد که ضریب همبستگی در سطح ۰/۹۹ معنی دار بود (گنجی، ۱۳۸۴). در بررسی گنجی (۱۳۸۴) ضرایب پایایی مولفه های هوش هیجانی به ترتیب برابر با ۰/۷۳، ۰/۷۶، ۰/۷۶ و ۰/۷۶ بود. به علاوه آزمون در گروه ۲۸۴ نفری دیگر (۱۱۵ پسر، ۱۳۹ دختر) فقط یکبار اجرا شد و ضریب پایایی آن با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۸۸ بود. همچنین محقق برای تعیین پایایی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده کرد که میزان پایایی آن نیز ۰/۸۳ خواهد شد.

ب) پرسشنامه رفتار دانش آموزان راتر (۱۹۶۷)

این پرسشنامه توسط مایکل راتر در سال ۱۹۶۷ جهت تهیه ابزاری مناسب به منظور شناخت مشکلات رفتاری دانش آموزان در مدرسه ساخته شده است. این پرسشنامه دارای ۲۶ ماده که توسط مهریار و همکاران (۱۳۷۱) ۴ ماده به دو ماده به علت تشابه آنرا به یک پرسشنامه ۳۰ ماده ای تبدیل کرده اند. این

پرسشنامه دارای پایایی معتبر و شناخته شده علمی است (راتر و همکاران، ۱۹۷۵). در پژوهش اولیه که توسط راتر (۱۹۹۷) بروی ۹۱ کودک انجام گرفت پایایی این پرسشنامه از طریق بازآزمایی به فاصله سیزده هفته در حدود ۰/۸۵ گزارش شده است. در پژوهش دیگری راتر و همکاران (۱۹۷۵) با بکار بردن روش دو نیمه کردن پرسشنامه پایایی حاصل را ۰/۸۹ گزارش کرده اند در هر دو پژوهش سطح اطمینان ۰/۰۰۱ بوده است (به نقل از خرامین، ۱۳۷۴). عدل (۱۳۷۲) با بکار بردن روش های در نیمه کردن و بازآزمایی ضریب همبستگی این پرسشنامه را به ترتیب ۰/۸۸ و ۸۵/۰ گزارش کرده است. در هر دو پژوهش سطح اطمینان ۰/۰۰۱ بوده است. در بحث اعتبار نیز؛ راتر و همکاران (۱۹۷۵) این پرسشنامه را دارای اعتبار علمی قابل قبول می دانند. در پژوهش راتر (۱۹۶۷) روی ۹۱ کودک درصد توافق بین پرسشنامه و تشخیص روانپزشک را ۰/۷۶ گزارش کرده که در سطح ۰/۰۰۱ معنادار است. راتر و همکاران، (۱۹۷۵) در پژوهشی درصد توافق بین پرسشنامه و تشخیص روانپزشک را ۵/۶۱ درصد گزارش کرده اند. در ایران پرسشنامه مذکور در پژوهش های متعددی همچون مهریار و همکاران (۱۳۷۱)، سهرابی (۱۳۶۹)، حاتمی (۱۳۹۹) خرامین (۱۳۷۴) بکار رفته همچنین این پرسشنامه توسط مهریار و همکاران (۱۳۷۱) در شیراز هنجاریابی شده است. نحوه اجرای پرسشنامه فرم معلم نیز به این صورت است که این پرسشنامه توسط معلمان و مربیان کودک تکمیل می گردد و دارای دستورالعمل ویژه ای است. بعد از آموزش نحوه نمره گذاری تکمیل پرسشنامه از معلم یا مربی خواسته می شود تا عبارات را بخواند و با در نظر گرفتن مشاهدات ۳ هفته گذشته خود از کودک پرسشنامه هر کودک را نمره گذاری کند. همچنین محقق برای تعیین پایایی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده کرد که میزان پایایی ۰/۷۹ به دست آمد. تجزیه و تحلیل به عنوان فرآیندی از روش علمی، یکی از پایه های اساسی هر پژوهش است. در این تحقیق از تجزیه و تحلیل توصیفی داده ها، به منظور توصیف داده های جمع آوری شده، توسط نرم افزار SPSS 25 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. اطلاعات جمع آوری شده با استفاده از جدول توزیع فراوانی طبقه بندی و خلاصه می شود. از شاخص های مرکزی و پراکندگی آمار توصیفی مانند میانگین و انحراف استاندارد برای خلاصه نمودن و توصیف اطلاعات استفاده شد و داده ها با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون مورد آنالیز قرار گرفتند.

۴- یافته ها

این بخش به ویژگی های جمعیت شناختی نمونه آماری توجه دارد و با استفاده از برخی شاخص های توصیفی، از قبیل فراوانی، درصد و نمودار، به توصیف و طبقه بندی این ویژگی ها می پردازد. در این پژوهش، نمونه آماری شامل ۱۱۴ معلم و ۲۲۸ دانش آموز پسر بود. از نظر جنسیت، اکثریت معلمان را زنان (۵۷ درصد، ۶۵ نفر) و باقی را مردان (۴۳ درصد، ۴۹ نفر) تشکیل می دادند. دانش آموزان به طور کامل (۱۰۰ درصد) پسر و در مدارس پسرانه مشغول به تحصیل بودند که از این میان ۷۹ نفر (۳۴ درصد) در پایه چهارم، ۹۱ نفر (۳۹ درصد) در پایه پنجم و ۵۸ نفر (۲۵ درصد) در پایه ششم تحصیل می کردند؛ توزیع پایه تدریس معلمان نیز با همین نسبت ها (۳۹ نفر در پایه چهارم، ۴۵ نفر در پایه پنجم و ۳۰ نفر در پایه ششم) مطابقت داشت. از نظر تحصیلات، بیشترین فراوانی معلمان مربوط به مدرک لیسانس (۴۹ درصد، ۵۶ نفر) بود و پس از آن به ترتیب فوق لیسانس (۲۴ درصد)، دکتری (۱۴ درصد) و فوق دیپلم (۱۳ درصد) قرار داشتند. همچنین بررسی سابقه کاری معلمان نشان داد که بیشترین فراوانی (۳۶ درصد، ۴۱ نفر) مربوط به معلمان با سابقه ۱۰ تا ۱۵ سال بود؛ ۳۳ درصد (۳۷ نفر) بین ۱۵ تا ۲۰ سال، ۲۵ درصد (۲۹ نفر) بین ۵ تا ۱۰ سال، و تنها ۶ درصد (۷ نفر) بیش از ۲۰ سال سابقه خدمت داشتند. در ادامه جهت توصیف متغیرهای پژوهش از آمار توصیفی استفاده شد.

جدول ۱- میانگین و انحراف معیار متغیرهای پژوهش

متغیر پژوهش	کمینه	بیشینه	میانگین	انحراف معیار
مؤلفه خودآگاهی	6	12	9/49	1/50
مؤلفه خود مدیریتی	9	18	14/34	2/02
مؤلفه آگاهی اجتماعی	5	10	7/91	1/37
مؤلفه مدیریت رابطه	8	16	12/71	1/69
هوش هیجانی (نمره کل)	66	112	90/95	11/63

5/59

44/46

56

32

رفتار دانش آموزان (نمره کل)

در جدول 1 آماره های توصیفی متغیرهای پژوهش ارائه شده است. با توجه به نتایج این جدول مشاهده می شود که میانگین نمره کل هوش هیجانی برابر با 90/95، میانگین نمره کل رفتار دانش آموزان برابر با 44/46 بوده است. در ادامه از جمله پیش فرض هایی که در این مرحله منظور می گردد، فرض نرمال بودن یا هنجار بودن توزیع متغیرها است. این بررسی روی متغیرهای وارد شده در مدل، انجام شد. که در ادامه در جدول 2 آورده شده است. برای آزمون فرض نرمال بودن توزیع متغیرهای پژوهشی با توجه به بزرگی نمونه مورد مطالعه، آزمون کولموگراف - اسمیرنوف اجرا شد.

جدول 2- نتایج آزمون نرمال بودن متغیرها

مؤلفه ها	کجی	کشیدگی
مؤلفه خودآگاهی	-/177	-/606
مؤلفه خود مدیریت	-/272	-/674
مؤلفه آگاهی اجتماعی	-/177	-/772
مؤلفه مدیریت رابطه	-/115	-/602
هوش هیجانی (نمره کل)	-/153	-/116
رفتار دانش آموزان (نمره کل)	-/181	-/860

جدول فوق شاخص های کجی و کشیدگی متغیرهای پژوهش را نشان می دهد.
جدول 3- نتیجه آزمون (K-S) جهت بررسی فرض نرمال بودن توزیع متغیرها

متغیر	آماره آزمون	سطح معناداری
مؤلفه خودآگاهی	0/132	0/000
مؤلفه خود مدیریت	0/140	0/000
مؤلفه آگاهی اجتماعی	0/147	0/000
مؤلفه مدیریت رابطه	0/136	0/000
هوش هیجانی (نمره کل)	0/109	0/000
رفتار دانش آموزان (نمره کل)	0/091	0/000

با توجه به جدول فوق نتایج آزمون کولموگروف اسمیرنوف (با توجه به این که تمامی سطوح معنی داری کمتر از 0/05 می باشند) فرض نرمال بودن داده ها را رد می کند. همانطور که پیشتر گفته شد زمانی که تعداد داده ها از مقدار 30 بیشتر باشد طبق قضیه حد مرکزی توزیع داده ها به سمت توزیع نرمال میل می کند و همچنین به دلیل این که از رگرسیون (OLS) استفاده می کنیم بنابراین در اینجا با مشکلی مواجه نمی شویم (افلاطون، 1393).

تحلیل آماری

بین هوش هیجانی معلمان و رفتار دانش آموزان در کلاس درس رابطه وجود دارد.

جدول 4- بررسی رابطه هوش هیجانی معلمان و رفتار دانش آموزان

متغیرها	ضریب همبستگی	سطح معناداری (p-value)
هوش هیجانی و رفتار دانش آموزان	0/596	0/000

برای آزمون این فرضیه، از ضریب همبستگی استفاده شد. از آنجا که سطح معنی داری به دست آمده ($p < 0.05$) کوچکتر از مقدار آلفای 0/05 است، فرض صفر رد شده و فرضیه پژوهش تأیید می شود. بنابراین، می توان نتیجه گرفت که بین هوش هیجانی معلمان و رفتار دانش آموزان در کلاس درس رابطه ای مثبت و معنادار وجود دارد. ضریب همبستگی 0/596 نیز نشان دهنده شدت همبستگی نسبتاً قوی بین دو متغیر است؛ به این معنا که هر چه سطح هوش هیجانی معلمان بالاتر باشد، رفتار دانش آموزان نیز مثبت تر و مطلوب تر خواهد بود.

جدول 5- تحلیل واریانس مدل رگرسیونی

مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	سطح معنی داری
--------------	------------	----------------	---	---------------

رگرسیون	11382/257	1	11382/257	0/000
باقی مانده ها	1325/305	226		133/110
کل	30707/561	227		

نتایج جدول بالا نشان می دهد که مقدار $F = 133/110$ و سطح معنی داری آن برابر 0/000 می باشد که کمتر از سطح معناداری 0/05 است. بنابراین می توان نتیجه گرفت که مدل رگرسیونی در سطح آماری معنادار است و متغیر پیش بین (هوش هیجانی معلمان) توانایی پیش بینی رفتار دانش آموزان را دارد.

جدول 6- ضرایب رگرسیونی فرضیه پژوهش

ضرایب غیر استاندارد	ضرایب استاندارد	t	سطح معنی داری
B	Beta		
عرض از مبدا	4/916	7/053	0/000
رفتار	1/266	11/537	0/000

یافته های جدول فوق نشان می دهد که ضریب استاندارد شده Beta برای متغیر هوش هیجانی معلمان برابر با 0/609 است که مقدار قابل توجهی محسوب می شود. همچنین، مقدار سطح معنی داری (0/000) بیانگر آن است که این ضریب از نظر آماری معنادار است. در نتیجه، می توان گفت هوش هیجانی معلمان تأثیر مثبت و معناداری بر رفتار دانش آموزان در کلاس درس دارد.

5- بحث و نتیجه گیری

برای بررسی فرضیه پژوهش از آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شد. نتایج تحلیل نشان داد که ضریب همبستگی اسپیرمن برابر با 0/596 سطح معنی داری 0/000 بوده است که بیانگر وجود رابطه مثبت و معنادار بین هوش هیجانی معلمان و رفتار دانش آموزان است. به عبارت دیگر، هر چه هوش هیجانی معلمان بالاتر باشد، رفتار دانش آموزان در کلاس درس نیز مطلوب تر و مثبت تر خواهد بود.

این یافته با نتایج مطالعات پیشین مانند پژوهش ریسی (1404) که نشان داد معلمان با هوش هیجانی بالا توانایی بهتری در مدیریت رفتار و استرس کلاس دارند، همسو است. همچنین قیصری، مرتضوی و محمودی (1403) بیان کردند که افزایش هوش هیجانی معلمان منجر به بهبود تعاملات و مدیریت بهتر کلاس می شود. نتایج پژوهش پورخسرو و همکاران (1403) نیز نشان می دهد که هوش هیجانی بالای معلمان تأثیر مثبت بر رفتار و انگیزه یادگیری دانش آموزان دارد. علاوه بر این، یافته های حسینی (1403) و کریمی و همکاران (1403) نیز بر رابطه مستقیم بین هوش هیجانی معلمان و رفتار مثبت دانش آموزان تأکید دارند. مطالعات خارجی مانند گبر، دمیسی و بیمر (2025) و دزافیک و ایلچ (2024) نیز رابطه مثبت و معناداری بین هوش هیجانی معلمان و بهبود رفتار و عملکرد دانش آموزان را تأیید کرده اند. مطالعات دیگر همچون قاضی و همکاران (2024) و شان و داپت (2024) نیز همسو با این نتایج نشان دادند که هوش هیجانی معلمان در بهبود تعاملات کلاسی، کاهش تعارضات رفتاری و افزایش انگیزش یادگیری دانش آموزان نقش مؤثری دارد. بنابراین، شواهد بین المللی نیز به وضوح گویای نقش کلیدی هوش هیجانی معلمان در ارتقای رفتار و موفقیت تحصیلی دانش آموزان است و نتایج پژوهش حاضر را تأیید می کند. بنابراین، می توان نتیجه گرفت که هوش هیجانی معلمان نقش کلیدی در ارتقای رفتار و عملکرد تحصیلی دانش آموزان ایفا می کند.

در تبیین این یافته ها می توان گفت که هوش هیجانی معلمان نقش مؤثری در شکل گیری و مدیریت رفتار دانش آموزان در کلاس درس ایفا می کند. نتایج نشان داد که بین سطح هوش هیجانی معلمان و رفتار دانش آموزان رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. این یافته را می توان بر پایه نظریه هوش هیجانی گولمن (1995) و همچنین چارچوب یادگیری اجتماعی-هیجانی تبیین کرد. مطابق نظریه گولمن، هوش هیجانی شامل چهار مؤلفه: خودآگاهی، خودمدیریتی، آگاهی اجتماعی و مدیریت رابطه است که معلمان برخوردار از این مؤلفه ها بهتر می توانند هیجانات خود را مدیریت کرده، موقعیت های تنش را با آرامش کنترل کرده و در برقراری ارتباط مؤثر با دانش آموزان موفق تر عمل کنند (رحیمی، 1401). چنین معلمانی با ایجاد محیطی امن، گرم و پشتیبان، زمینه کاهش رفتارهای پرخطرانه و تقویت مسئولیت پذیری و مشارکت فعال

دانش‌آموزان را فراهم می‌سازند. همچنین از منظر مدل یادگیری هیجانی-اجتماعی، معلمان دارای هوش هیجانی بالا، بهتر می‌توانند الگوی رفتاری مناسبی برای دانش‌آموزان باشند و زمینه رشد هیجانی، رفتاری و شناختی آنان را فراهم کنند (صالحی، 1402).

از این‌رو، می‌توان نتیجه گرفت که هوش هیجانی معلمان تنها یک ویژگی فردی نیست، بلکه عاملی کلیدی در موفقیت آموزشی، ایجاد محیط یادگیری مثبت و هدایت رفتارهای مطلوب دانش‌آموزان محسوب می‌شود. و معلمانی که توانایی شناخت، کنترل و مدیریت هیجانات خود و دانش‌آموزان را دارند، قادرند فضایی امن، حمایت‌گر و انگیزشی در کلاس ایجاد کنند که این محیط مثبت به نوبه خود رفتارهای مطلوب و مشارکت فعال دانش‌آموزان را تقویت می‌کند. همچنین، هوش هیجانی بالای معلمان باعث می‌شود آن‌ها بهتر بتوانند با چالش‌های رفتاری و هیجانی دانش‌آموزان مواجه شده و راهکارهای مناسب‌تری برای مدیریت کلاس ارائه دهند. به طور کلی، مهارت‌های هیجانی معلمان موجب بهبود روابط میان فردی، کاهش تعارضات و افزایش انگیزه یادگیری در دانش‌آموزان می‌شود که همه این عوامل دست‌به‌دست هم داده و رفتار مثبت دانش‌آموزان را تقویت می‌کنند. این یافته‌ها می‌تواند برای برنامه‌ریزان آموزشی، سیاست‌گذاران و طراحان دوره‌های ضمن خدمت، در طراحی برنامه‌هایی برای ارتقاء هوش هیجانی معلمان بسیار مفید واقع شود.

انجام این پژوهش با محدودیت‌های زیر همراه بود: محدودیت زمانی و همکاری معلمان به دلیل مشغله‌های شغلی؛ دشواری دسترسی به نمونه‌های واجد ویژگی‌های خاص؛ احتمال پاسخ‌دهی محافظه‌کارانه یا غیرواقعی معلمان از ترس ارزیابی؛ محدود بودن جامعه آماری به یک منطقه جغرافیایی خاص که تعمیم‌پذیری نتایج را کاهش می‌دهد؛ و دشواری سنجش دقیق مفاهیم چندبعدی مانند هوش هیجانی از طریق پرسشنامه. با توجه به یافته‌های فرضیه پژوهش مبنی بر وجود رابطه مثبت و معنادار بین هوش هیجانی معلمان و رفتار دانش‌آموزان در کلاس درس، پیشنهاد می‌شود: ادارات آموزش و پرورش و مراکز تربیت معلم می‌توانند با طراحی و اجرای دوره‌های آموزشی تخصصی در زمینه‌ی مهارت‌های هوش هیجانی (شامل خودآگاهی، خودمدیریتی، آگاهی اجتماعی و مدیریت رابطه) به بهبود تعاملات معلمان با دانش‌آموزان کمک کنند.

منابع

- ابراهیمی هژیر، زهرا، سهرابی، احمد، یاراحمدی، یحیی، جدیدی، هوشنگ. (1401). اثربخشی برنامه آموزشی مبتنی بر امید به تحصیل بر سرسختی تحصیلی و هوش هیجانی دانش‌آموزان. *مجله دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی مشهد*، 65(6).
- احمدی، صلاح الدین، وحیدنژاد، احمد، دردمن، شهاب و سالمی، سمیه. (1403). بررسی اهمیت رفتار متقابل معلم و دانش آموز در کلاس و نقش معلم در جلوگیری از خشونت دانش آموزان در کلاس، دومین کنفرانس بین المللی پژوهش‌های مدیریت، تعلیم و تربیت در آموزش و پرورش، تهران.
- احمدی، ناصر، حسینی، سارا. (۱۴۰۰). «بررسی اثربخشی روش‌های تقویتی در بهبود رفتار دانش‌آموزان». *مجله روان‌شناسی کاربردی*، ۱۸(۱)، ۷۵-۹۰.
- اسکندری، مهدی. (۱۳۹۸). «نقش نظریه‌های یادگیری در آموزش و رفتار دانش‌آموزان». *مجله روان‌شناسی و آموزش*، ۱۲(۴)، ۳۵-۵۰.
- افروز، غلامعلی. (۱۴۰۰). روان‌شناسی تربیتی کاربردی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- آقازاده، محرم (139۴). راهنمای کاربردی روش‌های نوین تدریس. مرآت. تهران.
- برومند، زهرا، و تقوی، سمیرا. (۱۳۹۸). «رابطه سبک‌های فرزندپروری و رفتارهای اجتماعی در دانش‌آموزان ابتدایی». *فصلنامه خانواده و پژوهش*، ۱۶(۳)، ۴۷-۵۹.
- حسینی، احمدرضا. (۱۴۰۱). «کاربرد نظریه‌های روان‌شناسی در مدیریت رفتارهای دانش‌آموزی». *مجله علوم تربیتی ایران*، ۲۴(۱)، ۸۰-۹۵.
- خدادادی، زهرا، و ابراهیمی، رضا. (۱۳۹۸). «ارتباط بین ارضای نیازهای روانی و رفتار دانش‌آموزان». *مجله روان‌شناسی رشد و آموزش*، ۱۱(۲)، ۹۰-۱۰۵.
- رحیمی، محمد، حسینی، مهدی. (۱۴۰۱). «نقش خودکارآمدی در رفتار دانش‌آموزان و عملکرد تحصیلی». *مجله روان‌شناسی تربیتی نوین*، ۲(۳)، ۱۱۰-۱۲۵.
- رضایی، سجاد، پورعبدالله، علیرضا، و تقوی، نادر. (۱۴۰۰). «بررسی رابطه هوش هیجانی معلمان با مدیریت کلاس و رفتار دانش‌آموزان». *فصلنامه روان‌شناسی کاربردی*، ۱۴(۲)، ۷۵-۸۹.

- رفیعی، اشرف، رئیسون، محمدرضا، محمدی، یحیی. (1401). تأثیر برنامه درسی پیش از دبستان بر تفکر خلاق و انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان پایه اول ابتدایی شهر مشهد سال تحصیلی 1400-1401، پایان نامه کارشناسی ارشد برنامه ریزی درسی، دانشگاه آزاد، چاپ نشده.
- ریبسی، رضا. (1404). بررسی نقش هوش هیجانی معلمان در مدیریت کلاس درس، دومین کنفرانس بین المللی یادگیری و اسپرانتولوژی زمستان ۱۴۰۳ «آموزش پژوهی و اسپرانتوپژوهی»، تهران.
- زارع، سمانه، و امینی، حورا. (۱۳۹۹). «نقش هوش هیجانی معلمان در مدیریت رفتار دانش‌آموزان». مجله روان‌شناسی تربیتی، ۱۵(۲)، ۸۷-۱۰۳.
- زارع، ابراهیم (1392)، رابطه بین هوش هیجانی و مهارت‌های ارتباطی با عملکرد شغلی، پایان نامه کارشناسی ارشد، روانشناسی صنعتی، دانشگاه آزاد اسلامی.
- سیف، علی‌اکبر. (۱۳۹۹). روان‌شناسی تربیتی (چاپ هشتم). تهران: انتشارات دوران.
- شریعتمداری، علی. (۱۴۰۱). اصول و فلسفه تعلیم و تربیت. تهران: دانشگاه تهران.
- شریفی، رضا، و احمدی، نگار. (۱۴۰۱). «تأثیر آموزش مشارکتی بر رفتار و یادگیری دانش‌آموزان دوره اول متوسطه». فصلنامه آموزش و پرورش، ۱۲(۳)، ۴۴-۵۹.
- محمدرزاده، فائزه. (1402). بررسی رفتار معلمان با دانش‌آموزان در کلاس‌های درس، چهارمین کنفرانس بین المللی سلامت، علوم تربیتی و روانشناسی، اسفندماه، 14-1.
- محمدی آشنائی، علی، و عزیزی، ربابه. (1401). بررسی تأثیر دل بستگی ایمن در شکل‌گیری هوش هیجانی و انس دینی کودکان در سنین 1-3 سالگی، از دیدگاه آموزه های دینی و روان‌شناسی. مشکوه، 41(154)، 27-49.
- محمدی، زهرا، فلاح، نرگس، و جلالی، مهدی. (۱۴۰۰). «رابطه هوش هیجانی با خودتنظیمی و رفتارهای ناسازگار دانش‌آموزان». فصلنامه روان‌شناسی تربیتی، ۱۶(۱)، ۶۵-۸۱.
- ملکی قینرجه، فاطمه و مقدم، شکوفه و فرامرزی، فاطمه و راسخی نیا، مهدیه. (1402). نقش معلمان در توسعه هوش هیجانی و تأثیر آن بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان، اولین همایش بین المللی معلمان برتر و مدارس پیشرو در هزاره سوم، بوشهر.
- نادری، مهدی، جعفری، پریش و کمالی‌دولت‌آبادی، مهدی. (1394). بررسی رابطه هوش هیجانی، سرمایه روان‌شناختی و شادی در کارکنان صنایع نساجی یزدباف. ماهنامه نساجی/امروز، 153: 52-57.
- الهی، علی و آبیاری، پروین و سلطانی، هادی و احمدی، عرفان. (1403). تأثیر هوش هیجانی معلمان بر مدیریت رفتار دانش‌آموزان در کلاس درس، نوزدهمین همایش ملی پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی در ایران، تهران.
- Al Jaber, M., Khatatbeh, H., Al Nsour, T., & Al-Momani, M. (2024). Investigation Into The Impact Of Teachers' Emotional Intelligence On Students' Satisfaction Of Their Academic Achievement. *Social Sciences*, 13(1), 12. <https://doi.org/10.3390/Socsci13010012>
- Bandura, A. (1986). *Social Foundations Of Thought And Action: A Social Cognitive Theory*. Prentice-Hall.
- Dzafic, M., & Ilic, M. (2024). Emotional Intelligence In Teaching And Learning. *Research In Pedagogy*, 14(1), 62-73.
- Fredricks, J. A., Blumenfeld, P. C., & Paris, A. H. (2004). "School Engagement: Potential Of The Concept, State Of The Evidence." *Review Of Educational Research*, 74(1), 59-109.
- Gebre, Z. A., Demissie, M. M., & Yimer, B. M. (2025). The Impact Of Teacher Socio-Emotional Competence On Student Engagement: A Meta-Analysis. *Frontiers In Psychology*, 16, 1526371. Chicago
- Gillies, R. M. (2016). "Cooperative Learning: Review Of Research And Practice." *Australian Journal Of Teacher Education*, 41(3), 39-54. <https://doi.org/10.14221/Ajte.2016v41n3.3>
- Gupta, Seema. (2012). 18. Emotional Intelligence In Classroom. *Advances In Management*, Kanbur, Ö., & Kirikkaleli, N. O. (2023). Interaction Between Teachers' Emotional Intelligence And Classroom Management. *Perspectives In Education*, 41(2), 17-31. https://hdl.handle.net/10520/Ejc-Persed_V41_N2_A2

- Lansford, J. E., Dodge, K. A., Pettit, G. S., & Bates, J. E. (2021). "Parenting, Poverty, And Behavior Problems Across Childhood And Adolescence." *Development And Psychopathology*, 33(1), 325–338. <https://doi.org/10.1017/S0954579420001543>
- Masten, A. S., Roisman, G. I., Long, J. D., Et Al. (2005). "Developmental Cascades: Linking Academic Achievement And Externalizing/Internalizing Behaviors Over Time." *Development And Psychopathology*, 17(1), 53–93.
- Mohammadi, M., Et Al. (2020). "Social Learning And Emotional Regulation In Adolescents." *Journal Of Child Psychology*, 12(3), 145-160.
- Musa, M., Arifin, A., Sukmawati, E., Zulkifli, Z., & Mahendika, D. (2023). The Relationship Between Students' Spiritual And Emotional Intelligence With Subjects Learning Outcomes. *Journal On Education*, 5(4), 11729-11733.
- Nina, Barložek. (2013). 13. Teachers' Emotional Intelligence — A Vital Component In The Learning Process Nina Barložek.
- Noreen, S., & Kazim, B. (2021). Impact Of Teachers' Emotional Intelligence Abilities On Student Motivation And Their Interaction With Students In Secondary School Classrooms. *Journal Of Educational Psychology And Pedagogical Sciences*.
- Pattiasina, P. J., Zamakhsari, A., & Halim, C. (2023). The Role Of Emotional Intelligence Training In Enhancing Teacher-Student Relationships And Academic Performance. *International Education Trends And Issues*, 5(2), 206–225.
- Pianta, R. C., Hamre, B. K., & Allen, J. P. (2012). "Teacher–Student Relationships And Engagement: Conceptualizing, Measuring, And Improving The Capacity Of Classroom Interactions." In S. L. Christenson Et Al. (Eds.), *Handbook Of Research On Student Engagement* (Pp. 365–386). Springer.
- Qazi, S. , Hussain, I. , Nizamani, M. And Nizamani, M. 2024. Exploring The Impact Of Teachers' And Students' Emotional Intelligence On Classroom Dynamics, Behavior Management, And Learning Outcomes. *Journal Of Policy Research*. 10, 3 (Sep. 2024), 290–298. DOI:<https://doi.org/10.61506/02.00345>.
- Shan, X., & DAPAT, D. R. O. (2024). Emotional Intelligence Of Chinese Teachers And Its Impact On Classroom Dynamics And Student Engagement. *Journal Of Education And Educational Research*, 11(2), 32-57. <https://doi.org/10.54097/Q4d7xk92>
- Shaw, S. (2021). What Are School Counselors From Exemplary Alternative Schools Doing To Support Social And Emotional Learning With Students?. *Brandman University*.
- Sun, Y., Zhou, G., & Deng, X. (2024). Emotional Intelligence And Joyful Teaching: Pathways To Enhanced Student Engagement And Achievement. *Lecture Notes In Education Psychology And Public Media*, 52, 163-168.
- Taibolatov, Y., Utepbergenova, Y., Sattarkhanova, B., & Ametbekova, A. (2024). The Role Of Emotional Intelligence On Academic Motivation Of Schoolchildren: Teachers' Perspectives. *Frontiers In Education*, 9, 1265946. <https://doi.org/10.3389/Feduc.2024.1265946>
- Wenwen, Q., & Arumugam, N. (2023). Influence Of Emotional Intelligence Of Teachers On The Relationship Between Teachers And Students: A Feasibility Review. *Higher Education And Oriental Studies*, 3(3).
- Yan, Sun., Guoxiong, Zhou., Xin, Deng. (2024). Emotional Intelligence And Joyful Teaching: Pathways To Enhanced Student Engagement And Achievement. *Lecture Notes In Education Psychology And Public Media*, Doi: 10.54254/2753-7048/52/20241533

E.A., Шепелева., M., Prokudina., Natalia, Shafazhinskaya. (2023). 10. Emotional Intelligence Of A Teacher As A Necessary Condition For The Education Of Emotional Responsiveness In Younger Schoolchildren. Научные Исследования И Разработки, Doi: 10.12737/2306-1731-2023-12-2-39-45

